

בחקפת השלטון הצרפתי נמשכה ההתדרדרות של קהילת סוריה מבחינה מספרית, לכליית ודתית. הישיבות בארם צובה נסגרו ופחת שיעור קומתם של העומרים בראשן. לעומת זאת, הלך וגדל מספרם של התלמידים היהודים בבתי הספר החילוניים שהופעלו ע"י הממשלה וע"י כית"ח.⁹

עם התגברות המאבק הסורי להשגת עצמאות מדינית בשנות השלושים של המאה ה-20, הורע עוד יותר מצבם של היהודים. הפגיעות בהם הלכו והכפו, הן באמצעות התנכלות לרכושם והן באמצעות מעשי רצח. לשיאן הגיעו הפגיעות ביהודים בפרעות שהיו בארם צובה בדצמבר 1947, ושבהן נסדרו בת"כנסת ונכוזו בתים פרטיים ותנויות. בפרעות אלה ניוק גם יחד ארם צובה המפורסם.

חלק ניכר מיהודי סוריה עזב אותה במהלך עשרות השנים האחרונות. כשליש מהיהודים עלו לארץ ישראל עוד לפני הקמת המדינה. אולם הקמת מדינת ישראל התמירה את מצב היהודים. הוטלו עליהם הגבלות כלכליות ונשללו מהם זכויות האזרח. גם חיי הרוח והדת נפגעו מאוד. רוב מוסדות החינוך נסגרו בשנים האחרונות ובכלל זה תלמודי התורה שעוד נותרו. מרבית בתי הספר היהודיים בסוריה נסגרו, והוראת הלשון העברית הוגבלה לבנים בלבד, ואף זאת במסגרת לימודי דת מצומצמים.¹⁰

אולם למרות הידרדרות איטית וממושכת זו לא פסקה גם במשך כל השנים הקשות האלה פעילות התנדבותית עממית להפצת התורה ולשמירת צביונה היהודי של הקהילה ומנהיגיה. דוגמא למעילות מסוג זה היא ההרצאות שהופצו בקרב יהודי ארם צובה (ודמשק) באמצעות כולטונים שבועיים. הבולטונים הורפסו במחירתם וחולקו בחשאי על ידי מתנדבים לבתי היהודים בחלב, ומאוחר יותר גם ברמשק ובקאמשלי, שמצב היהודים בה היה כבי רע.¹¹ הפצת ההרצאות החלה כהג הפסח תשמ"ב. מאוחר יותר כונסו ההרצאות לספר מקיף, שזכה למספר מהדורות, ובכך הפך להיות הספר העברי האחרון שיצא לאור בארם צובה. בשנת תשמ"ח יצאה לאור המהדורה השלישית של הספר, ובשנת תשנ"ד חזר המרכז העולמי למורשת יהדות ארם צובה, שמרכזו בתל-אביב, והוציא את הספר במהדורה מחודשת, על מנת לסייע בקליטתם הרותנית של יוצאי סוריה בארצות מושבם, לאחר ששלטונות סוריה החירו להם להגר ממנה בשנת 1992.

מחברן של ההרצאות הוא חכם אדמו"ן כהן, ממנהיגיה הבולטים של קהילת חלב. הוא נולד בחלב בשנת 1920 למרי"ו כהן, נשיא 'בני ברית' בעיר ואיש עסקים מכובד. דודו היה אברהם כהן 'אפנדי', ששימש גם כממלא ראש העירייה וחבר מועצת העיר. אדמו"ן כהן למד ב'תלמוד תורה', ב'אליאנס' ובבית הספר הגבוה 'מסיון לאיך פרנסו'. בצעירותו עסק במסחר במסגרת משפחתית, ואחר כך בראיית חשבון במפעלי טקסטיל גדולים. במסגרת פעילותו הציבורית שימש יו"ר 'זעיר כתר תורה' והיה ממקימי מפעלי העזרה הסוציאלית היהודית בחלב. כמו כן היה חבר בוועד 'תלמוד תורה' ובימפעל צדקה ומרפא. כמו כן סייע בהצלחת כתר ארם צובה

9 על מוסדות החינוך היהודיים ברמשק ובחלב, ובכלל זה מספר התלמידים בהם, ראה: זאנן, החינוך על ההירדררות במצב הנורע, ראה: בעיות.

10 על מצב היהודים בסוריה לאחר קום המדינה, ראה: בר-הלל, גולדמן, יהודי, עמ' 10-11.
11 יהודי העיר קאמשלי, הנמצאת כמרכז אלג'יריה, סבלו סבל רב מאז הקמת המדינה וריסת היהודים בה החלו כבר לאחר החלטת החלוקה של הא"ם בנובמבר 1947. בית-הכנסת בעיר הועבר לרשות העצב ורכוש התושבים הורחם ע"י הממשלה. לעיתים חסותו מטילים השלטונות על היהודים עוצר לחקופות מפרשות. כליות ערוכים אנשי הבולשת 'ביקורת', המלווה מכובד. עיתונים ואף מעשי אונס. על העיר קאמשלי ומצב יהודיה ראה עוד: גולדמן, יהודי, עמ' 10; מחט"ח, קהילת. על פרסום החינוך של יהודי העיר קאמשלי, ראה גם אצל: בר-הלל.

